

משתגעין ומתלהטין תורת האור החיים הקדוש

פרשת עקב

פנינים מיוחדים מעבודים
ומתחזקות על פי דברי רבינו

פניני חיים

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

בשמי"ם ראש - לזכות ידידנו הרה"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו וזי"ע

הטעם בחובת זכירת חסדי ה' והודאה עליהם

וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיךָ לָךְ כַּחַּץ לַעֲשׂוֹת חַיִּל וְגו'. וְהָיָה אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְגו' (ח-יט). רבינו מפרש את סמיכות הפסוקים והעניינים, דהכונה בזה, שאם האדם ישכח שהקב"ה נתן לו כח לעשות חיל וגומל עמו טובות תמיד, **עלול הוא לסור לחלוטין מדרך התורה**, וללכת לעבוד עבודה זרה.

וכותב רבינו דברים נוראים בענין זה, והנה לשון קודשו: 'שצריך לתת לבו על טובתו, כי מה' היתה לו. ודבר זה יעירהו תמיד להכיר בוראו והשגחתו עליו. ותחילת **תחבולות היצר האדם היא להשכיחו דבר זה**, ודרך זה יכנס לאבדו... הא למדת, שזכירה זו - גדר גדול לעבודת ה', ומחסרונה, ידיחנו השטן ממדרגה למדרגה למטה ממנה'.

ובפרשת בראשית כותב רבינו על הפסוק הנאמר בבריאת האדם 'וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד', ולשון קדשו: 'באמצעות בריאת האדם נראה מעשהו בכללותו כי טוב הוא, כי אם אין אדם - מה תועלת בכל התיקון ובכל הבריאה וצמחי האדמה, כי **אין הבחנת טובה ניכרת אלא באמצעות האדם**, כי אליו יוכר ויובחן הטוב ויודה למטיב'.

ומבואר בדבריו הקדושים, שתכלית הבריאה כולה היתה בשביל בריאת האדם, וכל תכלית בריאת האדם כדי שיבא להודות לפני הקדוש ברוך הוא על כל הטוב שבבריא.

ובפרשת קורח כותב רבינו, שהקדוש ברוך הוא חפץ ושמח בשירת והודאת בני אדם בעולם הזה, הרבה יותר משירת המלאכים או נשמות הצדיקים שבעולמות עליונים, זאת מכיון שרק לבני אדם בעולם הזה יש יצר המונע אותם מלעשות זאת.

וכך לשון קדשו, המלא חיזוק ותעצומות נפש: 'הדרגות החפץ שיש לבוא. הראשון, הוא שבח והלל אשר יתנו לו צבא מעלה. למעלה ממנו, שבח והלל אשר יתנו לו נשמות הצדיקים. למעלה מהם, השיר והשבח העולה **מהנשמות אשר הם בעולם הזה, אשר הם תוך הבשר, והוא מונעם מהכיר ה'**, והם מתעצמים לאהוב ה', ולשבחו ולהודות למאמרו, זה עליון וחשוק אצל הבורא למעלה מהכל'.

ובפרשת ויחי על הפסוקים 'וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה. ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה', כותב רבינו בלשון קדשו:

דרך הצדיקים, כשזוכרים הטוב אשר הגיעם, **חולקים כבוד לה' כי הוא הנותן**, כאומרו "הילדים אשר חנן אלוקים" וגו'.

ביאור דבריו, שהיה קשה לרבינו, מדוע הוסיף יוסף לפרש בתשובתו "אשר נתן לי אלוקים", והרי לא נשאל על זה. ובכלל תמוה, וכי הסתפק בדבר אם יעקב ידע זאת. אלא שכך הוא דרכן של צדיקים, להזכיר תמיד בפיהם שכל מה שיש להם, הם מתנת חנים מאת הקב"ה.

רבינו מוסיף, שכך נהג יעקב אבינו, כשפגש אותו עשיו עם נשיו וילדיו, ושאל אותו "מי אלה לך", והשיבו "הילדים אשר חנן אלוקים את עבדך", ולכאורה היה די בתשובת סתמית "לדי". אלא כל פעם שהזכיר דבר שיש לו, הקפיד להזכיר שזה מתנה מאת ה' בחסדו וטובו הגדול.

ולפי דברי רבינו בפרשתו, מקבלים דבריו כאן ביאור עצום ונורא, שיעקב אבינו ויוסף הצדיק היו תמיד מעוררים עצמם לזכור טובות ה' עמהם, כדי שלא יבוא לידי כפירה חס ושלו.

בש"ם בצלאל - לע"ה הרה"ח משה שמואל ב"ר בצלאל ז"ל

וְהָיָה עַקֵּב תִּשְׁמְעוֹן (ז יב).

צריך לדעת, למה הוצרך לומר "והיה". וגם, יש להבין מה נוסף בלשון "עקב". ומקדים רבינו, לפי הידוע מדרשת חז"ל, שהיכן שנאמר "והיה" - הוא לשון 'שמחה'. הנה, "עקב" הוא לשון 'סוף ותכלית הדברים'. ולפי זה מפרש הפסוק, בלשון הקדוש: 'להנה אדון הנביאים, בא בנועם דבריו להעיר במוסר נעים, כי אין לאדם לשמוח אלא כשישמוח לעשות את כל אשר ציוה ה' לעשות, אז ישמח ויגל כבודו, אבל כל עוד שיחוש, שחסר אחת מכל מצוות ה', עליו אמר שלמה "ולשמחה זו מה זה עשה". והוא אומרו "והיה", שמחה תהיה לך, "עקב תשמעון", פירוש עקב הוא סוף ותכלית, אז הוא זמן השמחה, וכל שלא הגיע לזה אין לו מקום לשמוח, כי אין נכון לשמוח מי שהוא עתיד לעמוד בבושה וכלימה לפני מלך גדול'.

וְהָיָה עַקֵּב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אִתָּם (ז יב).

יש לפרש, דהוא מלשון הבטחה, שעל ידי שישכיל בתורה, ישיג הולמד 'לשמור ולעשות', והיינו "ושמרתם" שהתורה היא השמירה הקדושה המגינה ומצילה מן החטא, וגם "ועשיתם" המביאה לידי קיום המצוות למעשה.

וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְגו' לֹא יִשְׁיָמְךָ בָּךְ וְגו' (ז טו).

לכאורה הפסוק סותר עצמו, שהרי "והסיר ה' ממך", משמע שהחללים יבואו ואחר כך יסירם, ואילו מהנאמר "לא ישימם בך" משמע שלא יבואו כלל. ויש לפרש, על פי מה שאמרו חז"ל, שכל המחלות באים בגזירת שמים, חוץ ממחלות הקור והחום, שאינם בשליחות הקב"ה. ואם כן, יש להבין החילוק היטב, שהאמור "והסיר ה' ממך כל חולי" הכוונה על מחלות שמחת החום והקור, שהגם שבאים מאליהם, מבטיח הקב"ה שיסירם. ואילו המחלות שבאים בשליחות הקב"ה, עליהם נאמר "לא ישימם בך".

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת (ח א).

הרי כבר נאמר בתחילת הפרשה "והיה עקב תשמעון" וגו'. ויש לפרש, דשמוח מלשון המתנה וציפייה, ויש כאן ציווי מיוחד: 'שצריך שיהיה האדם יושב ומצפה מתי תבוא לידו המצוה לעשותה'.

וְעִשִּׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֹץ. ועשית לך ארון עץ, פירוש, לצד שהם מעשה ידי אדם צריכים מקום מוכן להנחת בו, מה שלא צוה ה' כן לעשות ארון ללווחות הראשונים. והטעם, כי הם עומדין בעצמן, ולא היו צריכים ארון לבד מארון שעשה בצלאל, ועיין מה שכתבתי בפסוק 'אתפוש' (לעיל ט, יז) (י א).

הנגלים לכל, ויש את החיות הפנימית ואור התורה הגנוזים באותיות, וכמו שדרשו חז"ל (אבות ו, ב) על הפסוק (שמות לב, טז) 'המכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות' - 'אל תקרי חרות אלא חירות', 'חרות' היינו האותיות הכתובות בתורה, ו'חירות' היינו האור הפנימי שבהם שהוא למעלה מן הטבע (כמבואר בזוה"ק שחירות היא מידת 'בינה', שהיא המידה השמינית למעלה משבע המידות שבטבע). ובתחילה קודם שחטאו ישראל היה אור התורה מאיר בהתגלות ללא מסך וכיסוי, והתורה היתה באופן של למעלה מן הזמן והטבע, ועל כן הלוחות נשאו את עצמם, וכמו כן הם לא היו צריכים כיסוי של ארון, אבל כאשר חטאו בעגל ונפלו ממדרגתם נגזר האור באותיות התורה, ועל כן היה צריך לתפוש את הלוחות בידי, וכן היה צריך להצניע את הלוחות ולתתם בארון, לפי שאור התורה נהיה מוסתר ונעלם.

ראה גם **בתרגום יונתן** להלן (פסוק ה) על לשון הכתוב 'ואשים את הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם', 'ושווית ית לוחיא בארונא דעבדית **והוּו תמן צניעין**'. ורואים מדבריו ג"כ שהארון נעשה כדי להצניע את הלוחות.

ובזה פירש **השפת אמת** מה שאמרו במדרש (שמות רבה ל, ה): 'כי ימכור איש את בתו לאמה, בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם, שאין אתם מוציאין אותה אלא חבושה בארון'. 'בת אחת' היינו אור התורה הק' שנמצאת בשביה אצלנו כאשר היא מוסתרת וגנוזה באותיות התורה, ומוציאין אותה 'חבושה בארון' רומז לחיות הפנימית של התורה, המוסתר וחובי אותיות התורה. והקב"ה מבקש מישראל לגלות את ההצנע וההסתר של אור התורה.

וכעין פירוש זה שמחמת חטא העגל נגנו אור התורה שהאיר בלוחות, כתב **הרמ"ע מפאנו** לגבי דקדוקי ופרטי התורה, שמתחילה כולם היו כתובים על הלוחות, ורק מחמת חטא העגל נגנוה כל התורה שבעה פה בתורה שבכתב, וכלשון הק': 'ואילו זכינו משה רבינו עליו השלום ילך לפנינו מעליו לעליו ולוחות עדות על שתי ידי, הנה אז כל תלמידי ותיקי הקרב-הקרב היה רשאי להסתכל ולהתבונן בהם, ועיניו רואות כפי' כחו דקדוקי תורה חרותם עליהם, שהכל נאמר למשה בסני'.

מתחילה נפשם היתה נקיה וטהורה ויכלו לקבל את אור התורה בלי לבוש

ג. בספה"ק **קדושת לוי** (להרה"ק מבארדישוב זי"ע, פרקי אבות ופר' כי תצא, נלקט מספר 'שמועה טובה') נתפרש ג"כ שהלוחות נגנזו בארון משום שלאחר החטא נגנזו אור התורה, אך בדבריו נתבאר גם מדוע החטא גרם את גניזת אור התורה, וזו לשונו הק': 'ראו מה עבירה עושה, ואיך החטא הוא מחשיך הנפש ומונע ההשגה האמיתית, עד שהוצרך הוא יתברך לאמר לי "עשית לך ארון עץ", רצה לומר תיק ונרתק ולבוש אל קדושת הלוחות הנעשות, בכדי שתוכלו לסבול ערך יקר קדושתם, מה שלא נצטוית בלוחות הראשונות, כי אז הייתם נקיים וטהורים מוכנים לקבל קדושת הלוחות ואור תורה הק' פנימיותה מבלי לבוש, ועתה הוכרחתם לקבל התורה מלובשת בלבושים שונים הנרמזים בארון עץ'.

וכן איתא בספר **פנים יפות** בפרשת כי תשא (שמות לד, א): 'לאחר החטא לא היו יכולין לקבל אלא על ידי מעשה משה, ואף בזה לא היו יכולין לקבל אלא על ידי ששם אותם בארון, כדכתיב ועשית לך ארון עץ'.

ומבואר מדברי הרה"ק **מבאדיטשטוב** זי"ע, שהטעם שעל ידי החטא נגזר אור התורה באותיותיה, היינו משום שקודם החטא נפשם היתה זכה וטהורה, והיו יכולים לקבל את קדושת התורה בלי שום מלבוש והסתר גשמי, ורק כאשר חטאו ונשמתם התכסתה בלבושים גשמיים עכורים, התורה גם כן נהיתה מוסתרת בלבוש גשמי של האותיות.

אור השבת בא לישראל בגילוי כמו קודם החטא

ד. באמרי אמת (שם) כתב, שלפי מה שאמר זקנו בעל חידושי הרי"ם שהאותיות של מצות שבת לא פרחו מן הלוחות, ולגבי קדושת שבת נשאר הלוחות באותה בחינה שהיו מלפני חטא העגל [וכן הובא בספר **קדושת אהרן** (סאדיגורא) דאיתא כן במדרש ישן, ורמז לדבר, ממה שאומרים בתפילת שבת 'וכתוב **בהם** שמירת שבת', דהיינו בלוחות הראשונות והשניות. ובאופן אחר כתב הטעם, לפי ששמור וזכור בדיבור אחד נאמרו, ויחד עם 'שמור' שנכתב בלוחות האחרונים נשאר גם 'זכור' מלוחות הראשונים]. נמצא שמה שכתב רבינו שלאחר החטא הוצרכו הלוחות להיות מונחים בארון, ומקודם לכן לא היו זקוקים למקום טבעי וגשמי, דברים אלו לא נאמרו לגבי מצות שבת, ואף לאחר שחטאו ישראל בעגל - קדושת השבת שוכנת בלבבות בני ישראל, ואור השבת מאיר בנשמותיהם כמו קודם החטא.

הלוחות הראשונות לא היו צריכים ארון

רבנו מפרש הטעם שלא נאמר למשה לעשות ארון עץ כדי להניח בו את הלוחות הראשונים ורק בלוחות האחרונים נאמר לו ציווי זה [והיינו לפי שיטת רש"י כאן שמה נצטווה לעשות ארון נוסף לשים בו את הלוחות - מלבד הארון שבצאלא היה עתיד לעשות בשעת בניית ההשכן וכליו, אמנם לפי שיטת הראב"ע והרמב"ן שארון זה הוא אותו ארון שבצאלא נצטוו לעשותו, מעיקרא לא קשיא מיד]. לפי שבלוחות הראשונים שניתנו לפני חטא העגל - היה **כח רוחני של קדושה שהעמיד אותם באויר**, וכמו שנראה מלשון הכתוב לעיל "ואתפוש בשני הלוחות" - שמתחילה משה לא היה צריך לתפוש את הלוחות בידיו, והלוחות העמידו את עצמם והיו גבוהים למעלה מידי, וכענין שאמרנו חז"ל (סוטה לה, א) על הארון שהיה נושא את נושאי. וכיון שהם נושא את עצמם לא היו צריכים להתנבש בשום מקום, ורק לאחר שחטאו במעשה העגל הוסר מהלוחות כח קדושתם [ראוהו ילקוט שמעוני כי תשא (רמז שצא): 'וישבר אותם תחת ההר, ונסתכל משה בלוחות וראה שפרח הכתב מעליהן, והשליכן מידי']. והוצרך משה לתפושם, ומטעם זה רק בלוחות האחרונים נצטוו משה לעשות ארון עץ להניחם בתוכו.

יסוד פירוש זה כתב כבר הרמ"ע מפאנו ז"ע בספר 'עשרה מאמרות' (מאמר חקון, דין ח"ב פרק טז) וזה לשונו: 'לולא סרתנו בעגל לא הוצרכו [הלוחות] ליגנו בארון, אלא ידיו של משה היו להם תשמישי קדושה לכסא כבודם ומושב יקרים'.

הנה בדברי רבינו מבואר שלגבי הארון שעשה בצלאל אין חילוק בין הלוחות הראשונים ללוחות האחרונים, ואף הלוחות הראשונים היו צריכים להנתן בארון זה. אמנם בספר **'מכתם לדוד'** מהגאון מבראשוב זצ"ל (בעל שו"ת 'אפרקסתא דעניא') העיר על כך, שלפי מה שאמרו חז"ל שהמשכן נעשה כדי לכפר על מעשה העגל (וכ"כ רבינו בפר' תרומה שמות כה, ב), א"כ לכאורה לא היה צריך רבינו לחלק בין הארון שעשה בצלאל לארון שעשה משה, והיה אפשר לומר שהלוחות הראשונים לא היו צריכים להנתן אף בארון שעשה בצלאל, שהרי רק מחמת חטא העגל נצטוו על עשיית הארון.

[ובאמת מדברי הרמ"ע מפאנו נראה כן, שהלוחות הראשונים לא היו צריכים להנתן אף בארון של בצלאל. אמנם לכאורה אפשר ליישב בפשטות את דברי רבינו, שאע"פ שהמשכן וכליו נועדו בכדי לכפר על מעשה העגל, מכל מקום יש הבדל גדול בין הארון שצטוו משה רבינו לעשות לבין הארון שעשה בצלאל, שכן הארון של משה רבינו נעשה כתוצאה מהירידה בדרגת הקדושה של הלוחות, וכמו שפירש רבינו, משא"כ המשכן וכליו והארון של בצלאל, אף שהציווי עליהם בא כתוצאה מחטא העגל, מכל מקום כדי שעל ידם יתקן הפגם זכו בני ישראל במעלות גבוהות וגדולות במשכן וכליו, וכמו שאמרו במדרש שהמשכן הוא תכלית מעשה שמים וארץ, וכמו כן יש לומר על ארון העדות שהיה לתוספת מעלה וחשיבות ללוחות ולא מחמת חסרון כל שהו, (וכעין מה דאיתא בזוה"ק 'ארון דא שבת'), וממילא אפשר לומר שאף הלוחות הראשונים היו ראויים להנתן בו].

הלוחות היו למעלה מן המקום

א. ביאור השייכות בין מה שהלוחות הראשונים היו מחזיקים את עצמם - לבין מה שלא הוצרכו להניחם בארון, נתפרש בקצרה ב**שפת אמת** (עקב תרנ"א), שהלוחות הראשונים היו מעשה אלוקים, ועל כן הם לא תפשו מקום טבעי וגשמי, וכפי שנשמת האדם איננה תופסת מקום בגופו, כמו שאמרו בגמרא (מגילה י', ב) על מקום הארון שאינו מן המידה. ומטעם זה הלוחות העמידו את עצמם באויר, לפי שדבר רוחני איננו זקוק להיות מונח במקום מסוים, ולפיכך לא היה גם כל צורך להניחם בארון, שכן ארון מיועד רק לחפץ גשמי התופס מקום מוגבל.

ועומק המשמעות בזה שלפני החטא לא תפשו הלוחות מקום טבעי, נתפרש **באמרי אמת** (כי תשא תרצ"ב) על פי לשון הכתוב (ירמיהו לא, לב) **"נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה"**, דהיינו שלפני החטא מקום התורה היה בתוך פנימיות הלב של בני ישראל, ועל כן התורה לא תפשה מקום גשמי מוגבל, ולא היה צורך להניחה בארון.

לפני החטא היה אור התורה בגלוי

ב. עוד כתב **השפת אמת** (פקודי תרנ"ד ד"ה בפסוק אלה; תרומה תרנ"ד ד"ה במדש עלית; יתרו תרנ"ד ד"ה בענין; כי תשא תרנ"ו) בביאור דברי רבינו שהלוחות הראשונים לא היו צריכים להנתן בארון, שהנה בתורה הק' יש את חלק האותיות

עובר ארחות ימים

המשך תיאור מחלק ממסעו הארוך והנעלה של רבינו לעלות לציון ברנה

וישבו שם בני החבורה כל אותו יום, ונשאו תפילה לשלום ירושלים, בגין השמועה על המגפה המשתוללת בה. גם ביום שיש נכנסו לאותו בית כנסת, שם היה גם בית טבילה ("עמוקה מאד יותר ממאה אמה") וטבלו בו לכבוד שבת קודש ("ובדאי כל העושה טבילות שם, נוספת בו נשמה יתירה").

לא רצה רבנו להתעכב באלכסנדריה עדי יעבור זעם המגפה מירושלים, והודיע לבני החבורה, כי ממשיכים הם בדרכם, אך לא יסעו עצמם בעלייה לירושלים, ובאופן זמני יסעו לצפת ושם יקבעו את בית מדרשם. אדהכי והכי, במהלך שבועיים ימים שהתעכב רבנו באלכסנדריה, התברשו לטובה כי אמר ה' למלאך המשחית הרף ופסקה המגפה שבירושלים.

אלוקים חשבה לטובה - ענינתם בעכו

קודם יציאתם, התעניינו רבנו ואנשי שלומו על הדרך הנאותה לירושלים, ואמרו להם כי ישכרו ספינה ליפו, מהלך שלושה ימים, ומיפו לירושלים אורכת הדרך יום ומחצה. שכו ספינה וסימנו עם רב החובל על כל פרטי המסע, ובלבם היו מונים את הימים והשעות החוצצים בינם לעיר הקודש ירושלים.

כאשר ראו שהדרך מתארכת וכבר חלפו שלושה ימים והם מונים את החמישי בימים, סברו לתומם, כי הטעו אותם האומרים שהדרך אורכת שלושה ימים בלבד. אך כמה רב היה צערם כאשר גילו, בהתקרבם ליבשה, כי לא חופה של יפו נשקף לעיניהם, אלא חוף העיר עכו. מעכו לירושלים לא היו שיירות מצויות, והדרך נעשתה דרך צפת, כאשר מעכו לצפת מהלך יום אחד ומצפת לירושלים חמשה ימים, בדרך קשה ומסוכנת.

ידע רבנו, כי בין הנוסעים היו נשים וילדים, שלא היו מסוגלים לשאת עוד תלאות במסעם. ואם לא די בכך, נאמר לרבנו, כי גם ההולכים נאלצים להעלות מס לשומרי דרכים המלסטים בפקודת השלטון את כל החוצים את הארץ מצפון לדרום.

קמו נוסעי הספינה, רבנו וחבורתו, ועמדו בתוקף על רב החובל בתביעה שיקח אותם ליפו, אך הוא סירב ואמר כי אצה לו הדרך לשוב לאלכסנדריה. ניסו לשכנעו ואף הציעו לו תשלום נוסף, אך הוא השיב באותה מטבע ואמר: "אדרבה, אשלם אני לכם על שלא הבאתי אתכם למקום שרציתם", ותוך כדי דיבור הוציא את צרורו ומנה מאתיים מטבעות לידי רבנו. ראו שלא יצליחו לרכך את סירובו העיקש, ונכנסו לעכו בלב דואב על שרחק מהם ירושלים עיר הקודש.

עד מהרה התחלפו התוגה והעצב בשמחה והודאה לבוא עולם. יהודי עכו שהקיבו פניהם במאור פנים, סחו לפי תומם: "שמא מן הנמלטים מירושלים אתם?". אז נודע להם, כי המגפה התפרצה והיא משתוללת במלוא עוזה בירושלים וביפו, ובכל יום רבים מתים.

"אלוקים חשבה לטובה", קראו זה לזה, ונתנו שבח ושירה לה' על כל הטוב אשר גמלם. אם לא די בכך, הטיב ה' לטובים והותיר בידיהם את המתת הנדיבה מרב החובל, ובכך היו יכולים לכלכל את ענייניהם ברווחה.

כי בעוד שבירושלים הכינו לעצמם מקום מגורים, בחצרו של המקובל רבי עמנואל חי ריקי זצ"ל - היו צריכים לסדר לעצמם אכסניה בעכו. כמו כן, לא תכננו לנסוע להשתטח על קברי צדיקים שבגליל, כי השיירות מירושלים לגליל לא היו מצויות. אך בהיותם בעכו, ניצלו את סמיכותה למקום מנוחתם של קדושי עליון וערכו כמה מסעות.

המשך התיאור מאותם הימים יבואו עלי גליון במדור זה

גדולה, והרוחות העזות גרמו להתנגשות בין הספינה לספינה אחרת, ובנס נשברה רק הספינה השנייה ואילו הספינה שרבנו שהה עליה שרדה. לאחר ששמעו את דברי רב החובל, כי נחלצו מסכנה גדולה שנשקפה להם, בירכו כל הנוסעים ברכת 'הגומל'. זמן ממושך ארכה ההפלגה מנמל מסינה ללב ים, ורק בצהרי יום שיש החל המסע. עשרה ימים במשכה הנסיעה, וכמעט כל הימים היה מזג האוויר נוח, וזלת ביום שיש ששערו גלי הים.

כך מתוארת הסערה בלשונן הציונית של רבי אברהם ישמעאל סגנוני: "וביום ו' עמד רוח טוב, אבל היה חזק מאד מפרק הרים ומשבר סלעים, עד שרב החובל צוה לסגור כל הקלעים (- מפריש) ולא נשארו כי אם שתי קלעים. והיינו הולכים, והים כולו ריש חירור כדאיתא בגמרא (מובא בבבא בתרא ע"ג - "אמר רבה: אשתעו לי נחותי ימא, האי גלא דמטבע לספינה, מיתחזי כי צוציאת דנורא חיוראת ברישא. ופריש רשב"ם: "צוציאת דנורא חיוראת אש לבנה, ומלאך מוזיק הוא"). והייתי רואה כמו שלהבת של אש בפרוור (- ראש הספינה) מרוב ההליכה שהייתה הולכת בטוב בלא קלעים ממש. ואף על פי שהייתה הספינה גדולה וגבוהה, היה המים נכנס בה מכל צד, ונתקיים בי (תהלים מב, ח) 'כל משברין וגליון עלי עברו', וממש שפתה הייתה דבוקה למים. ושבח לא-ל, באתה השבת באה מנוחה, ביום ו' בכ"ג שעות ביום נח מעט הרוח החזק ההוא, והלכנו בטוב ליל שבת ויום שבת ויום ראשון. (שהסערה) שקטה בשעה חמש אחר הצהריים, כי השעון האיטלקי מתחיל בשעה שש בערב, והשעה הכ"ג היא השעה חמש).

גם כניסתם לנמל אלכסנדריה, לא על מי מנוחת נעשתה, כאשר מתואר באגרת: "ויום ב' בערב ראינו אלכסנדריא של מצרים, ונתיירא רב החובל ליכנס, להיות שלא היה בקי במוצאי העיר ומוכאיה, ובהיות שהנמל יש בו אבנים גדולות ואינם ידועים כי אם ליוצאים ומכירים, ופחד מן אלו האבנים שבנמל ליכנס בלילה. מה עשה, הוריד הקלעים כל אותה הלילה, וכל בני אדם שהיו בספינה יחוגו וינועו כשכור, לפי שהייתה נוטה לצד אחד הספינה ועושה רע ליושבים בתוכה. וכשהאיר היום, עשה קלעים והלכנו ליכנס לעיר, ובחצי יום נכנסו לעיר."

באלכסנדריה של מצרים

משעגה הספינה בנמל אלכסנדריה וירדו רבנו ובני החבורה ונכנסו לעיר, יצאו לקראתם יהודים מהקהילה המקומית וקידמו פניהם בברכת שלום. כאשר שאלו את היהודים המקומיים לשלום העיר והקהילה, השיבו: "שבח לבוא עולם, שלום לעירנו מן הדבר ומן המגפה". כי באותם ימים השתוללו מגפות בארצות הסמוכות, ואף במצרים נגעה, אך באלכסנדריה לא פגעה. ביקש רבנו שיורו להם את הדרך לבית הכנסת, הוא היכל 'כנסת אליהו זכור לטוב', שהיה הגדול שבהיכלות התפילה באלכסנדריה.

רבי אברהם ישמעאל סגנוני מתאר את העיר ובית הכנסת במדבר: "והעיר אין בה חומה דלתים ובריח, והעיר גדולה מהלך חצי יום. יש בה בנין מפואר והוא ישר נושן, כבר אבד ונתרוצץ ונפלו לארץ, ובתים נאים ומשובחים ונפלו לארץ, ומגדולות גדולות. ומגדל אחד גדול וגבוה, אמרו אנשי העיר, שהוא מימי אלכסנדרוס מוקדון. וחוף לעיר, מהלך שעה אחת, מצאנו עמוד אחד גבוה מאד קורים לו 'עץ פרעה', אמרו, ששיני קדמוניות נצבו שם, תחת אותו עמוד, שתי צורות של נחושת שהיה עובד פרעה, והוא עומד על שפת הים.

וסמוך לאותו עמוד, מהלך נ' אמות, יש בית הכנסת גדולה הרבה, שמתפללים שם הרבה יהודים קהל גדול, קורים לה 'כנסת אליהו ז'ל', ויש בה כמה גנות ופרדסים. והיא מערה תחתית הארץ, יש בה אור גדול, וכל מי שהוא בשום חולי ובא לשם לרפא, מיד הוא מתרפא... ושמת, שזאת היא בית הכנסת של אלכסנדריא שהביא התוספות בגמרא דברכות (דף מז.) גבי 'כל העונה אמן יתומה', והקשו - והרי באלכסנדריא של מצרים לרוב גודלה היו מניפים בסודרים. ובה הרבה זיתים ותמרים הרבה לאין קץ. וזו חוף לעיר מהלך חצי שעה, ויש בה הרבה ספרי תורה, ושלשה ש"ש שאין זרים משם יומם ולילה."

בעודם בים, בליל שבת קודש אור לט' באב, סער הים ונחשול גדול איים להטביע את הספינה, עד כדי שכל הכלים שהיו בספינה נשברו מעוצמת הטלטולים. בחצות לילה, העביר ה' רוח שקטה על הים ונח הים מזעפו. למחרת, ליל תשעה באב, עברו בסמוך להר געש גדול, ובעיניהם ראו את נפלאות הבריאה.

לא מן הנמנע שהיה זה 'הר אטנה', הר הגעש הגדול בעולם ומהפעילים ביותר שבהם. רבי אברהם ישמעאל סגנוני תיאר את מראהו במלים הבאות: "וסביבות ההר אין שום ספינה הולכת, לפי שמשליך ההר אבנים גדולות כל הימים. וכל היום עולה עשן ולפידים אש ממנו, ובפרט בלילה מוסיף הולך, והלפידים של ששעולים ממנו עולים עד ד' אמות ויותר ונופלים הגחלים לים. כן עושה כל הלילה וכל היום, אבל ביום אין האש נראה כי אם עשן. וכל הרוחה 'פלא הפלא ופלא. ואותו העמוד של אש היוצא מאותה הפה של תוך ההר, עולה עד מ' אמה, ועב כל כך שחוט אחד של ו' אמות לא יסבב אותו."

למחרת, צום תשעה באב (נדחה) נכנסו לעיר מסינה והתקבלו בכבוד גדול, אם כי הוכנסו בהסגר - כמקובל לבאים מחוץ לארץ, להבטיח שאין הם נוגעים במחלות מדבקות - ושהו בו שלושה ימים.

רבי אברהם ישמעאל סגנוני מציין, כי נוסעי ספירות הבאות מאיטליה אינם נדרשים להסגר ממושך ודי להם בשבעה ימים, אך הבאים ממרוק, ממזרח וממערב, נדרשים לששים או לשבעים יום "הכל לפי העיר ותחלואיה". איבא, רבנו וחבורתו ניצלו מהסגר של שבועה ימים, ודי היה להם בשלושה ימים. כאשר מסופר באגרת:

"ואנו כשהגענו למסינה שלחו אחרינו בספינה קטנה, והכניסו לבית אחד לפנים מבית אחר. ובאותו בית הפנימי יש שם שתי מעיינות מים ונפן אחד, ותחת הנפן היו שם ב' כומרים ואמרו לנו: 'מה אתם?' - כלומר: גויים או יהודים או אדום. אמרנו להם: 'יהודים אנחנו'. אמרו לנו: 'שבח לא-ל שראינו יהודים בעירנו' (דהיינו, שהביעו שמחתם על ששוב מתאפשרת כניסתם של יהודים לסיציליה). אמרו לנו: 'כמה נפשות אתם?'. אמרנו להם: 'ל' אנשים ונשים וטף'. אמרו לנו: 'הלוא הייתם שלשים אלה, כדי שתשבו בארצנו ותסחרוה וישתכסו לבטח עליה ואין פוצה פה ומצפץ, אם תרצו לישא עליכם כל נשק ותצאו בתוך העיר כחב ודוכים ושירים, שכל לפניכם. וקנו ערים ומגדלים, והארץ הנה רחבת ידיים לפניכם שבו וסחרוה והאחוזה בה'. ובקשו באברינו, שמא ח"ו בר מינן יש שום אחד חולה או מוכה מהמגפה בר מינן, שכן מנהגם להכות אדם עצמו בידו תחת שחיו ונכנעו בוקא דאטמא מבפנים, ולא מצאו שום דבר. וחזרונו לספינה, לעשות שם הקוארנטינה (= ההסגר) ז' ימים. ויהי ביום השלישי, בא כתב אחד מן הדוכוס, שבשכיל שיש יהודים בספינה, אל יעשו ז' ימים כי אם שלשה, וכל מי שירצה לקנות שום דבר מן העיר - יקנה. ומיד בא אדם א' ששמונה על היהודים, להציל עשוק מיד עשוק, ואמר לנו: 'בואו אחי, בואו רעי! הכנסו לעיר, והמחרף אתכם השיבוהו על חד תרי ולא תפחדו, שכן יש לי רשות מאת המלך. לכן, חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תחפזו מפניהם'. מיד נכנסנו לעיר.

"והעיר בניה בטוב, אבל הוא בנין קדמון. והעיר ממש כולה בניה על מים, ובתוך העיר אין שוק שאין בו שתי מעיינות מים. וכל מקח וממכר ופרקמטיא שלהם משי, שכולם יש להם בתים שעושים בהם בגדי משי ורקמות. ונשארו בעיר י"ג ימים, ממש לאכול מפריה ולשכבו מטובה, כי לה נאה. וגם יש בתים שעדיין יש בהם מזוזה קבועה מן הזמן הקדמון, קודם שנתגרשו היהודים. וגם כן יש בהם מי שישנה היהודים בטבע, אבל מפני אימת המלכות אינם יכולים לדבר ומצטמקים ורע להם. ואף על פי כן, כשהם בתוך עם הארץ מדברים טוב על היהודים, לפי שכן גור המלך שכלם ידברו טוב על היהודים, אי הם חזית של כל האומות. והרבה מהם אמרו, כי כל מקום שאין שם יהודים, נחשב לאפס ותוהו ונחשבים כעפרא דאמרג. והם אומרים: 'הלא תראה ליווניה ואיטליא ודומיהם, שיש בהם יהודים, כמה פרקמטיא יש וכמה מקח וממכר'. ברוך ה' שנתן את חן העם הזה בעיניהם. מה גדל טובו וחסדו לעליון, דאם לא כן לא היינו יכולים לחיות שם בין זאבים, טלה בין כפירים. ומעשי כל העיר עניים, ומי שיש לו מאה מטבעות של זהב - נקרא עשיר. והיה שם בה לצד הים פתחים גדולים. וכדי שלא להארץ, לא רציתי לכתוב פרטים אחרים."

בליל שיש אור לכ"ב במנחם אב תק"א יצאו רבנו וחבורתו בספינה, שהפליגה מנמל 'מסינה' בדרכה לאלכסנדריה של מצרים. בעת ששהו עדיין בתחומי הנמל התחוללה סערה

אלפים כבר נושעו

בזכות תרומתם למען האור החיים הקדוש והפצת ספריו הקדושים

קנה לעצמך זכות אצל האור החיים הקדוש

מוקד הישועות: 0733-713-620

בעבודת ה' משתנה המזל לזכות בבני חיי ומזוני

כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיו וירביתם ובאתם וירשיתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם.

עוד יתבאר על פי דברייהם ז"ל שצאמרו (מו"ק כח.) ב"ני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל, עד כאן. ובא מאמר משה כאן להם בדבר חדוש, שאם ישראל יתעצמו לשמר ולעשות כל המצוה בכללות - יבטחו משלשם יחד, והוא אומרו "כל המצוה וגו' למען תחיו" הרי חיים, "ורביתם" הרי בנים, "ובאתם וירשיתם" וגו' הרי מזוני - ארץ ומלאה "ובתים מלאים כל טוב" וגו'. ומעתה, כל המתעצם בשלמות התורה והמצוות מבטח בבני ובחיי ומזוני, וזה לה האות, אברהם שהמזל היה מגיד עליו שלא יהיה לו בנים, ולצד שהתעצם בשלמות בעבודת ה' נשתנה המזל והיו לו בנים (ח א).

כיוצא בזה כתב רבינו לעיל בפרשת ואתחנן (ה, ל), ותוכן דבריו: ולסברת רבי יעקב שאמר (קידושין ט, ב) שכל מצוה בעולם הזה ליכא, נראה שיודה רבי יעקב במי שהוא צדיק גמור ושומר כל התורה שיזכה גם בעולם הזה, ולא אמר רבי יעקב אלא באדם שרובו זכיות, וכן תמצא שאמרו שם בקידושין, כשהקשה מאותה ברייתא שאמרה כל מי שרובו זכיות מריעין לו וכו', והעמיד בש"ס כרבי יעקב. וממנה יש לנו לדון ממה שאמר כל מי שרובו זכיות, הא למדת דוקא מי שיש בידו עבירות אלא שרובו זכיותיו, הוא שאומר עליו מריעין לו וכו', אבל מי שכולו זכיות יודה כי יטיב לו ה' גם בעולם הזה, עיי"ש בדברי רבינו.

וראה גם בדברי רבינו בפרשת ראה (טו, ה) שכתב כך על הפסוק "רק אם שמוע וגו'". לזה אמר סמוך להבטחת מניעת האביון "רק אם שמוע" וגו' פירוש, אם ישראל ישמרו כל האמור בפסוק, "שמוע תשמע" זה תלמוד תורה - ללמוד וללמד, "לשמור" זה מצוות לא תעשה, "ולעשות" זה מצוות עשה, וגמר אומר "את כל" וגו' פירוש, שלא יהיה בידו ביטול שום מצוות לא תעשה ולא מניעה משום מצוות עשה, אז הוא שישנו בהבטחה שלא יהיה בו אביון. כי מאמר חז"ל שאמרו שאינו תלוי בזכות, הוא הגם שהיו זכיותיו מרובים, כל שיש לו אפילו חטא אחד לא ישלש על המזל המראה עליו עוני, אבל כשיגיע לשלימות התורה והמצוות ישלש גם על המזל וישיג עושר ובנים וחיים.

ובנפיש היפה (מערכת ב' אות ט"ב) הסמיך לדברי רבינו כאן, ממה שכתב אביו הגר"ח פאלאגי בתנפוח חיים (פרשת וישלח אות ל"ב), דלפי מה שכתבו התוס' (שבת קנו, א ד"ה אין) דאע"פ שאמרו בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא, מ"מ זכות גדול מהני להיפקד בבני חיי ומזוני, והרי אין לנו זכות גדול יותר מקיום התורה, והיינו דתנן (אבות פ"ו מ"ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה בעולם הזה ולעולם הבא. עיי"ש שהרחיב בזה.

אולם, צריך עיון מדברי רבינו עצמו לעיל בפרשת ואתחנן (ו, ה) ואלו דבריו: שאמרו רבותינו ז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל, עד כאן. והנה, שלשה דברים אלו הם כללות חשק האדם וחפצו בעולם, החיים והמזונות והבנים, והחסר אחד מהנה בר-מינן יקרא מת, ושלשתם אינם תלויים להשיג באמצעות עבודת ה' ואהבתו, עיי"ש באריכות. הרי שהעלה שג' דברים אלו אינם תלויים באמצעות עבודת ה'. וכידוע ומפורסם שבכל הדורות היו רבים מעובדי ה' השלמים ומתעצמים שהיו רחוקים מן השלימות בג' דברים הללו, ורבינו הק' עצמו ביניהם, וצ"ב.

אכן המדקדק בלשון רבינו יראה, שכאן [וכן] יתפרשו דבריו בשאר המקומות הנ"ל נתכוין לומר רק שאם מניעת הטוב אליו הוא מצד מזלו הרע, אזי אם יתעצם בעבודת ה' ישתנה מזלו לטובה, וכמו שהוכיח רבינו מאברהם אבינו שנשתנה מזלו. וכן הוא בדברי רבינו להלן בפרשת (יא, יג) 'שהגם שהמזונות הוא בכלל הדברים שאינם תלויים בזכות, אע"פ כשיעבודו' כמצטרך אין המזל שולט בהם, ויאכלו וישבעו גם מטוב הגשמי. אבל באמת חוץ מהשפעת המזל יש עוד הרבה חשבונות עמוקים מכבשי דרחמנא, אשר אין איתנו יודע עד מה, למה צדיק ורע לו, ועל זה נתכוין רבינו בפרשת ואתחנן.

ועדיין צ"ע ממה שכתב רבינו בפרשת (יא, יג): לאהבה וגו' ולעבדו וגו' ונתתי וגו'. פירוש, לפי מה שקדם לנו, כי שכל מצוות אינו משתלם בעולם הזה, הודיע הכתוב שאם יאהבו ה' וגו' בכל לבבם וגו', יזכו גם בעולם הזה, עכ"ל. ואילו בפרשת ואתחנן כתב בלשונו 'שלשתם אינם תלויים להשיג באמצעות עבודת ה' ואהבתו', הרי שאפילו בעבודה מאהבה אין הבטחה שיזכה לטובות עוה"ז, וכמו שהערנו, כאשר שמענו כן ראינו מצדיקים וקדושי שעבדו את ה' מאהבה והתייסרו הרבה בעוה"ז. ואולי גם שם כוונת רבינו אם היה מניעתו מצד המזל, אבל עדיין יש חשבונות אחרים המסורים לשמים וכאמור.

נערך מתוך שיעורי אור החיים מאת הרה"ח יהודה וייס שליט"א

⊗ ⊕ ⊙

קדושה רוחנית - אינה זקוקה למקום גשמי

בַּעֲת הַהוּא אָמַר ה' אֵלֵי פֶסֶל לָךְ שֵׁנִי לַחֹת אֲבָנִים פְּרָאשִׁים וְעִלָּה אֵלֵי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֵץ (י א).

רבינו מפרש הטעם שלא נאמר למשה לעשות ארון עץ כדי להניח בו את הלוחות הראשונים, ורק בלוחות האחרונים נאמר לו ציווי זה, לפי שבלוחות הראשונים שניתנו לפני חטא העגל - היה כח רוחני של קדושה שהעמיד אותם באויר, וכמו שנראה מלשון הכתוב למעלה "ואתפוש בשני הלוחות" - שמתחילה משה לא היה צריך לתפוש את הלוחות בידיו, והלוחות העמידו את עצמם והיו גבוהים למעלה מידי, וכיון שהם נשאו את עצמם לא היו צריכים להנתן בשום מקום, ורק לאחר שחטאו במעשה העגל הוסר מהלוחות כח קדושתם והוצרך משה לתפושם, ומטעם זה רק בלוחות האחרונים נצטוו משה לעשות ארון עץ להניחם בתוכו.

הסבר הדבר הוא: הלוחות הראשונים היו מעשה אלוקים, ועל כן הם לא תפשו מקום טבעי וגשמי, וכפי שנשמת האדם איננה תופסת מקום בגופו, ומטעם זה הלוחות העמידו את עצמם באויר, לפי שדבר רוחני איננו זקוק להיות מונח במקום מסוים, ולפיכך לא היה גם כל צורך להניחם בארון, שכן ארון מיועד רק לחפץ גשמי התופס מקום מוגבל.

⊗ ⊕ ⊙

התורה נותנת כוח ובריאות לאדם העוסק בה כמצטרך

וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְמַעַן תִּחְיֶיכוּ וּבָאתֶם וִירְשִׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ (יא ח).

יש אנשים שמתרשלים מלימוד התורה, באומרם שהתורה מתשת כוחו של אדם, ובפרט אם צריכים לעשות מצוות אחרות, ודואגים שהתורה לא תתיש כוחם. וכך היו אנשים בבני ישראל שאמרו לפני שהלכו לכבוש ארץ ישראל, שצריך לחדול מעסק התורה משום מלחמת הארץ שצריך חוזק, והרי התורה מתשת כוחו של אדם.

ומפרש רבינו, שהפסוק שלפנינו בא לשלול מטעות זו, וכלשון קדשו: "כל המצוה". ירצה אל עסק התורה, ויחד לה שמירה ["תשמרו"] ליתן לאו על ביטולה, וגמר אומר "למען תחזקו", פירוש שאדרבה נותנת לו כח וגבורה להתחזק במלחמת ה'.

ובפרשת בלק כתב רבינו לפרש הפסוק "וְלֹא רָאָה עֹמֵל בְּיִשְׂרָאֵל", והנה לשון קדשו: נתכוון לומר, שהצדיקים הגם שעושים מצות וכל עסקם בתורה, אינם מרגישים שיש להם עמל, אלא אדרבה כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה. גם נתכוון על דרך אומרו "אני בינה לי גבורה", כי כשהצדיקים עוסקים בתורה ומתמידים בה, אין להם עמל בעסק התורה, שאדרבה היא נותנת לו גבורה. עד כאן לשון קדשו.

זכותו של רבינו זכרוננו צדיק לברכה יגן עלינו.

